

duboko smešten u političkom. Slika jugoslovenskog socijalizma, međutim, izgleda drugačije kada se uključi perspektiva svakodnevnice i kada se ima na umu da je u epohi hladnog rata levica bila daleko više prisutnija u duhu vremena nego što je danas. Drugim rečima, nemoguće su diferencirane ocene bez razumevanja konteksta i mogućnosti trenutka (da li je zbog sovjetskog nadzora bilo moguće napuštanje socijalizma, i da li je uostalom na to društvenonaučna jugoslovenska inteligencija uopšte i pomišljala u dobu kada su najugledniji svetski filozofi i sociolozi bili levičari). Socijalizam je na Balkanu omogućio gotovo pola stoleća nezamislivog mira, što bi neki drugi sistem teško mogao postići, socijalističko samoupravljanje je bilo realna neposredna demokratija na nižim nivoima, vladala je relativno stabilna socijalna sigurnost i egalitarizam bez oštarih klasnih i nacionalnih sukoba, ugled Tita i Jugoslavije bio je nesrazmerno veliki u epohi kada je socijalizam bio važan deo epohalne svesti itd. Osim toga, jugoslovenski antifašizam i antistaljinizam nisu bili obične ideološko-manipulativne forme, nego realne činjenice, koje su stvarale naročitu vrstu ekskluzivističke državne svesti u svetskim okvirima. Reč je o autoritarnom multikulturalizmu u režimu policentrične kadrovske uprave. Jugoslovenski socijalizam je teorijski izazovan kao nešablonski tržišni samoupravni obrazac sa decentralizovanom kadrovskom upravom, otvorenošću ka svetu, izrazito samostalnom spoljnom politikom i ugledom vođe-državnika koji je bio nesrazmeran značaju zemlje. Već bi uvažavanje ovih činjenica moglo dovesti u pitanje postulate teorija o totalitarizmu. Međutim, složena funkcija jugoslovenskog socijalizma olako se zaglađuje pukim podmetanjem totalitarne stigme.

Verovatno bi se mnoge jednostranosti mogle izbeći ukoliko bi se kod objašnjenja jugoslovenskog socijalizma ozbiljnije uzimale u obzir teorije o modernizaciji (autoritarna modernizacija na eksplozivnom Balkanu gde je Evropa najdublja). Danas, pak, etnokratski liberalizam s jedne i antinacionalistička teorija o totalitarizmu (koja vidi u socijalizmu i nacionalizmu srodne ili slične verzije kolektivizma) složeno suzbijaju i raznolika sećanja na socijalizam. Svuda u istočnoj Evropi normalizovan je postulat antitotalitarne misli da se pitanja pravednosti mogu svesti na liberalnu proceduru u kojoj socijalna država nije važna. Ranija kritika kapitalizma je brzo preformulisana u kritiku totalitarizma, a nacija žrtva je zamenila eksploatisani proleterijat, minulu paradigmu čovečanstva koje pati.

Nije reč ni o kakvoj sistematskoj primeni teorija o totalitarizmu, niti poređenju različitih sistema. Prevladava antitotalitarizam kao stigma. Kod antitotalitarne retorike koja stigmatizuje nema nijansi. U antitotalitarnoj klimi koja poistovećuje različite neželjene pojave i stigmatizuje ih ne mogu se koristiti čak ni neke korisne postavke teorija o totalitarizmu. Nije diferencirani, nego paušalni antitotalitarizam jezgro identiteta različitih idejnopoličkih struja novog "intelektualnog lagera" koji određuje naučnu obradu jugoslovenskog socijalizma. Kao što je u Hrvatskoj naglo porasla potreba da se distancira od Balkana i Jugoslavije u naporu da se pridruži Zapadu, tako je i u srpskoj istoriografiji otvorena potreba da se distancira od socijalizma (stereotipno shvaćenog kao boljševizam) i prihvati nacionalnodržavni kontinuitet obložen monarhizmom, pravoslavljem i Hilandarom. Po hrvatskim i albanskim istoričarima totalitarna faza je prestala tek 1966. sa padom Rankovića, po srpskim, pak, od tada počinje obezglavljivanje srpstva. Antitotalitarizam svuda stvara novi okvir za odnos prema prošlosti: slabi socijalnu istoriju i favorizuje političku istoriju koja lako prelazi u teoriju o zaveri (Krestić, Ćosić), uklanja stare i oktroiše nove žrtve (naciju umesto radničke klase) i dželate (komunizam umesto kapitalizma), oživljava različite obrasce konzervatizma, rasterećuje od fašizma ljotićeve i njihove saveznike (V. Koštunica,